

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

TRƯƠNG HOÀNG ANH

TRUYỆN NGẮN MÃ A LỀNH

Chuyên ngành: Văn học VN

Mã số : 60.22.01.21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. CAO THỊ HẢO

THÁI NGUYÊN - 2017

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu nêu trong luận văn là trung thực. Những kết luận khoa học của luận văn chưa từng được ai công bố trong bất kì công trình nào khác.

Tác giả luận văn

Trương Hoàng Anh

LỜI CẢM ƠN

Em xin bày tỏ lòng biết ơn chân thành và sâu sắc tới cô giáo hướng dẫn là PGS. TS Cao Thị Hảo - người đã tận tình hướng dẫn, động viên, tạo điều kiện tốt nhất cho em trong suốt quá trình thực hiện luận văn .

Em xin chân thành cảm ơn các thầy cô giáo, cán bộ khoa Ngữ Văn, đặc biệt là các thầy cô đã nhiệt tình giảng dạy khoá 23 chuyên ngành Văn học Việt Nam, các cán bộ khoa Sau đại học trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên đã dạy dỗ, tạo điều kiện cho em trong quá trình học tập.

Tôi vô cùng cảm ơn sự quan tâm và ủng hộ của gia đình, bạn bè. Đó chính là nguồn động viên tinh thần rất lớn để tôi theo đuổi và hoàn thành luận văn.

Thái Nguyên ngày 14 tháng 4 năm 2017

Tác giả luận văn

Trương Hoàng Anh

MỤC LỤC

Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn	ii
Mục lục	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề	2
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	11
4. Nhiệm vụ nghiên cứu	11
5. Phương pháp nghiên cứu	12
6. Đóng góp của luận văn	12
7. Cấu trúc của luận văn	13
NỘI DUNG	14
Chương 1: MÃ A LÈNH TRONG DÒNG CHẢY VĂN HỌC DÂN TỘC THIỆU SỐ VIỆT NAM HIỆN ĐẠI	14
1.1. Những đặc trưng cơ bản của văn hóa, văn học Mông	14
1.1.1. Những đặc điểm về văn hóa tộc người	14
1.1.2. Những đặc điểm về văn học	18
1.2. Khái quát về văn học Mông thời kỳ hiện đại	20
1.2.1. Diện mạo chung	20
1.2.2. Những thành tựu tiêu biểu	22
1.3. Hành trình sáng tác của Mã A Lềnh	27
1.3.1. Tiểu sử con người	27
1.3.2. Hành trình sáng tác	28
Tiểu kết chương 1	37
Chương 2: CẢM HỨNG VỀ THIÊN NHIÊN CON NGƯỜI VÀ VĂN HÓA TRUYỀN THỐNG TRONG TRUYỆN NGẮN MÃ A LÈNH	38
2.1. Cảm hứng trữ tình về thiên nhiên miền núi	38
2.1.1. Thiên nhiên hùng vĩ, tươi đẹp	38

2.1.2. Thiên nhiên gắn bó với cuộc sống con người miền núi	42
2.2. Cảm hứng trân trọng vẻ đẹp tâm hồn và tính cách người Mông.....	47
2.2.1. Con người miền núi chất phác, chăm chỉ, khéo léo, nhân hậu.....	47
2.2.2. Ca ngợi tình cảm gia đình, tình làng nghĩa xóm và tình yêu tha thiết.....	52
2.3. Cảm hứng tự hào về các giá trị văn hóa truyền thống của dân tộc Mông.....	57
2.3.1. Những tập quán nếp sống trong sinh hoạt đời thường	57
2.3.2. Những lễ hội mang đậm bản sắc Mông	63
Tiểu kết chương 2	67
Chương 3: MỘT SỐ PHƯƠNG DIỆN NGHỆ THUẬT TIÊU BIỂU	
TRONG TRUYỆN NGẮN MÃ A LỀNH.....	68
3.1. Nghệ thuật xây dựng nhân vật.....	68
3.1.1. Khắc họa nhân vật qua yếu tố ngoại hình.....	68
3.1.2. Khắc họa nhân vật qua miêu tả nội tâm.....	72
3.2. Ngôn ngữ nghệ thuật.....	77
3.2.1. Ngôn ngữ mộc mạc, giản dị.....	78
3.2.2. Ngôn ngữ đậm màu sắc văn hóa Mông	80
3.3. Giọng điệu nghệ thuật.....	83
3.3.1. Giọng hồn nhiên, trong trẻo.....	84
3.3.2. Giọng tâm tình, tha thiết	88
3.3.3. Giọng triết lý nhẹ nhàng	91
Tiểu kết chương 3	94
KẾT LUẬN.....	95
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	98

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Văn học dân tộc thiểu số hiện đại là một bộ phận nằm trong dòng chảy của văn học Việt Nam hiện đại. Từ những bước đi đầu tiên, sau hơn một nửa thế kỉ, bộ phận văn học còn khá trẻ này đã đạt được nhiều thành tựu đáng quý. Thành tựu ấy, bao gồm: sự hoàn chỉnh về đội ngũ sáng tác, chiều sâu trong nội dung tác phẩm, sự đa dạng về thể loại và sự sáng tạo độc đáo trong cách thể hiện. Với vẻ đẹp riêng, văn học dân tộc thiểu số đã góp phần tạo nên sự đa sắc, đa thanh cho nền văn học Việt Nam hiện đại và trở thành một bộ phận quan trọng trong đời sống của văn học dân tộc.

Trên hành trình đi tới, văn học các dân tộc thiểu số ngày càng có sự phát triển ở nhiều vùng miền trên đất nước. Riêng ở khu vực miền núi phía Bắc, không thể không kể tới thành tựu văn học của hai dân tộc tiêu biểu: Tày và Mông [xin xem thêm cách viết chữ Mông ở tài liệu 8,tr18]. Nếu Vi Hồng, Y Phương, Cao Duy Sơn với các sáng tác của mình góp phần làm rạng danh cho văn học Tày thì nhắc tới văn học Mông không thể không kể tới Hùng Đình Quý, Mùa A Sáu, và đặc biệt là Mã A Lềnh - cây đại thụ đã có công lớn làm rạng rỡ cho văn học Mông. Qua những sáng tác tiêu biểu của mình, nhà văn đến từ mảnh đất Sapa thơ mộng đã ghi một dấu ấn cho văn học Mông trên bản đồ văn học Việt Nam hiện đại.

1.2. Nhà văn Mã A Lềnh với hơn một nửa thế kỉ cầm bút đã sở hữu một gia tài khá đồ sộ gồm hơn 30 đầu sách đủ các thể loại: truyện ngắn, tự truyện, bút ký, thơ, sưu tầm nghiên cứu. Không chỉ sử dụng ngôn ngữ phổ thông là tiếng Việt để sáng tác, ông còn viết bằng tiếng Mông với mục đích giản dị mà cao đẹp là cho người dân mình đọc. Việc làm ấy vừa nói lên tấm lòng của ông với “*người đồng mình*” vừa thể hiện mong muốn được là cầu nối để đưa dân tộc Mông đến gần hơn, hòa nhập vào sự đa sắc của cộng đồng các dân tộc trên giải đất hình chữ S thân yêu.

Mỗi thể loại mà nhà văn Mã A Lềnh lựa chọn sáng tác đều có những tìm tòi nhất định, trong đó không ít tác phẩm đạt được giá trị nghệ thuật cao. Từ tập bút kí *Cao nguyên trắng* (được nhận tặng thưởng của Ủy ban Trung ương Liên hiệp Văn học nghệ thuật Việt Nam) viết về những đổi mới trên quê hương đến nhiều tập thơ, tập truyện được tặng thưởng như *Dấu chân trên đường*, *Thằng*

Bé củ mài, Làng mình, Tình ca đá núi... Đó là: Giải A truyện ngắn trong cuộc thi do Báo Thiếu niên Tiền phong và Nhà xuất bản Kim Đồng tổ chức. Giải khuyến khích cuộc vận động sáng tác cho thiếu nhi 1999 - 2000 của Nhà xuất bản Kim Đồng cho tập truyện *Thằng bé củ mài*. Tập thơ *Tình ca đá núi* đạt giải C - Giải thưởng VHNT năm 2015 của Hội Văn học nghệ thuật các dân tộc thiểu số Việt Nam..v.v. Điều đó cho thấy, Mã A Lệnh có một sức sáng tạo rất dồi dào và tinh thần lao động nghệ thuật cần mẫn. Tuy nhiên, xét về số lượng cũng như chiều sâu phản ánh thì ông thành công ở mảng truyện ngắn hơn cả. Đọc truyện ngắn của nhà văn Mã A Lệnh, một mặt bạn đọc tìm thấy những điều quen thuộc và bình dị. Mặt khác, những trang sách của ông còn khắc họa nét đẹp văn hóa độc đáo cùng sự mộc mạc, đáng yêu của con người miền núi. Mỗi trang sách được viết ra từ trái tim của một nhà văn yêu quê hương bằng tình yêu máu thịt trong thứ văn phong như có rượu, làm mê hoặc lòng người. Trải qua thời gian, truyện ngắn Mã A Lệnh đã có được vị thế vững chắc không chỉ trong bộ phận văn học Mông mà cả trong nền văn học Việt Nam hiện đại.

1.3. Nghiên cứu truyện ngắn Mã A Lệnh trong dòng chảy văn học dân tộc thiểu số Việt Nam hiện đại là một hướng nghiên cứu triển vọng. Trước hết, nó sẽ góp phần đem lại cái nhìn toàn diện và sự đánh giá chính xác vị trí, thành tựu của văn học Mông. Tiếp theo, kết quả nghiên cứu sẽ cho thấy được những nét cơ bản nhất của truyện ngắn Mã A Lệnh về các phương diện như: đề tài, cảm hứng, quan niệm về con người và thiên nhiên, đặc điểm bút pháp nghệ thuật... Từ đó, khái quát lên những thành công và đóng góp của Mã A Lệnh cho bộ phận văn học Mông nói riêng và văn học Việt Nam hiện đại nói chung. Ngoài ra, công việc nghiên cứu còn góp thêm một tư liệu quý cho việc giảng dạy văn học dân tộc thiểu số trong các trường cao đẳng, đại học và chương trình văn học địa phương theo yêu cầu đổi mới của Bộ giáo dục và đào tạo hiện nay.

Vì những lý do trên, chúng tôi lựa chọn và triển khai đề tài nghiên cứu:
Truyện ngắn Mã A Lệnh.

2. Lịch sử vấn đề

Với chặng đường sáng tác văn học và nghiên cứu văn hóa gần một nửa thế kỉ, Mã A Lệnh đã ghi danh tên tuổi của mình với nhiều tác phẩm. Đó cũng là lý do đề sáng tác của ông nhận được sự mến mộ, quan tâm tìm hiểu của nhiều học giả, nhà nghiên cứu và bạn đọc nói chung.

2.1. Những nghiên cứu về sáng tác của Mã A Lềnh.

Trong tiểu luận *Thế kỉ XX - chặng đường đầu của văn học viết các dân tộc thiểu số Việt Nam* (2002), nhà nghiên cứu Lâm Tiến đã nhắc tới Mã A Lềnh như một trong những nhà văn tiêu biểu của giai đoạn văn học 1980 - 2000: “*Những cây bút văn xuôi thể hiện rõ bản lĩnh, cá tính sáng tạo của các nhà văn dân tộc, có thể kể đến Cao Duy Sơn và Mã A Lềnh, Vi Hồng và H’Linh Niê.*” [49, tr150]. Tiếp đó, ông đưa ra nhận định khái quát về văn chương của Mã A Lềnh như sau: “*...Văn Mã A Lềnh lôi cuốn, hấp dẫn. Với những hình dung từ phong phú, linh hoạt, quê hương ông hiện ra như một bức tranh với những nét hoa văn khác nhau. Nhưng bức tranh nào cũng rục rờ, sôi động. Kể về dân tộc mình, nên việc nào, sự kiện nào, phong tục tập quán nào, kể cả những suy nghĩ, hành động, của nhân vật ông cũng đều am hiểu, tỏ tường. Cho nên những chi tiết trong tác phẩm của ông rất dân tộc, rất chân thật và sinh động*” [49, tr151]. Ở đây, nhà nghiên cứu Lâm Tiến đã đánh giá cao văn phong và cách kể chuyện chân thực sinh động của Mã A Lềnh.

Trong tiểu luận *Thơ ca dân tộc Mông hiện đại - một vài đặc điểm nổi bật* (tạp chí *Khoa học và Công nghệ*, số 34, 2008), tác giả Nguyễn Kiến Thọ đã có những khảo sát, tìm hiểu về Mã A Lềnh - một nhà thơ Mông hiện đại. Tác giả đã trích dẫn một lượng lớn tác phẩm thơ của Mã A Lềnh ở hai tập *Bên suối Nậm Mơ và Mã A Lềnh thơ* cùng với những tên tuổi các nhà thơ Mông như Hùng Đình Quý, Mùa A Sáu, Giàng A Páo, Giàng Xuân Hồ... Nhìn từ sự đóng góp trong lĩnh vực thơ ca, tác giả ví Mã A Lềnh là “*sứ giả của tâm hồn dân tộc HMông*”. Nhận định của tác giả Nguyễn Kiến Thọ đã khẳng định vai trò của Mã A Lềnh trong thơ ca Mông hiện đại: Mã A Lềnh là cầu nối đưa bản sắc văn hóa, văn học Mông giới thiệu với độc giả cả nước.

Trong công trình *Nghiên cứu, lí luận phê bình Văn học thiểu số Việt Nam thời kì hiện đại - Diện mạo và đặc điểm* (2013), nhà nghiên cứu Trần Thị Việt Trung đã giới thiệu về Mã A Lềnh với tư cách là một nhà nghiên cứu, sưu tầm văn học dân gian Mông và văn học thiểu số nói chung. Tác giả đã có những đánh giá xác đáng về giá trị các tác phẩm của nhà văn đến từ mảnh đất Sapa thơ mộng: “*Người con tiêu biểu, xuất sắc của dân tộc HMông này đã làm cho độc giả phải ngạc nhiên, sửng sờ trước những bài thơ, tập thơ đặc sắc, đậm chất HMông như: Đá ở SaPa, Bên suối Nậm Mơ...và càng khiến cho người đọc cảm thấy bất ngờ trước những bài, những cuốn sách tiểu luận, phê bình văn học đầy chất “lý sự” và chất nghệ sĩ, vừa*

hồn hậu, tự nhiên, vừa sâu sắc, từng trải của ông” [53, tr 32 - 33]. Nhận định của nhà nghiên cứu Trần Thị Việt Trung đã bao quát đánh giá toàn bộ những đóng góp và sự thành công của Mã A Lềnh ở tất cả thể loại mà ông sáng tác. Tuy nhiên, bài viết dừng lại ở nhận định chung chưa phân tích cụ thể về tác phẩm của Mã A Lềnh ở từng thể loại.

Trong bài ***Mã A Lềnh - cây Pơ mu trên đỉnh Hoàng Liên*** (*Diễn đàn văn nghệ Việt Nam*, số 259/2016), tác giả Trần Thị Việt Trung chỉ ra phong cách nghệ thuật và hồn cốt tạo nên sức hấp dẫn của văn chương Mã A Lềnh: “*Trong suốt hơn 50 năm kiên trì và đam mê sáng tác - nhà văn Mã A Lềnh cũng đã tạo cho mình một phong cách nghệ thuật riêng, thể hiện rất rõ cái “chất”, cái “tạng” của một cây bút đậm chất HMông ở trên cả hai phương diện: nội dung phản ánh và nghệ thuật thể hiện. [...]. Văn chương của ông vừa mang tính truyền thống (phản ánh rất rõ nét cái gọi là bản sắc văn hóa dân tộc HMông - từ đề tài, chủ đề, cảm hứng nghệ thuật đến các phương diện nghệ thuật như: ngôn ngữ, hình ảnh, giọng điệu và các biểu tượng nghệ thuật trong tác phẩm), nhưng cũng vừa mang tính hiện đại với sự đổi mới trong thi pháp; trong cách tiếp cận và phản ánh hiện thực cuộc sống miền núi trong giai đoạn mới của đất nước. Văn chương của ông vừa có cái chất thô mộc, xù xì, gân guốc, hồn nhiên - lại vừa có độ trau chuốt, tài hoa và giàu chất triết lý - cái lý của cuộc đời nói chung, cái lý của người HMông nói riêng*” [57, tr5]. Đây là một bài viết công phu, có những phát hiện tinh tế và sâu sắc về đặc điểm nổi bật trong văn xuôi Mã A Lềnh. Tác giả đã chỉ ra rằng văn của Mã A Lềnh vừa có nét truyền thống vừa hiện đại, vừa mộc mạc lại vừa tinh tế; đặc biệt mang đậm bản sắc dân tộc Mông - dấu ấn riêng độc đáo.

Ngoài ra, trong những buổi hội thảo về văn học các dân tộc thiểu số tác phẩm của Mã A Lềnh nhận được nhiều ý kiến đánh giá khá phong phú và xác đáng. Dưới đây là một số ý kiến tiêu biểu:

Nếu nhà thơ Trần Thị Nương nhìn thấy nơi Mã A Lềnh bút lực sáng tạo dồi dào qua bài viết ***Mã A Lềnh - tình yêu không bao giờ phai cạn*** (*Tạp chí Phansiphăng*, số 121/ 2011) thì Vũ Xuân Tửu chỉ ra được sức hấp dẫn như có bùa mê trong văn của Mã A Lềnh: “... *văn của ông như có bùa mê, đã đọc thì phải đọc cho đến dấu chấm cuối cùng. Đọc xong dấu chấm cuối cùng rồi thì phải ngẫm nghĩ, vì câu chuyện cứ quây trong lòng*” [56, tr1249]. Đồng thời, tác giả còn hướng sự đánh giá vào mảng truyện song ngữ dành cho thiếu nhi của Mã A Lềnh

và thấy được ở đó tấm lòng của người cầm bút: “đau đầu hương về dân tộc mình và nhọc nhằn mang tinh hoa văn hóa dân tộc mình ra với cộng đồng quốc gia, và từ quốc gia ra quốc tế” [56, tr1246]. Ý kiến của Vũ Xuân Tửu hướng vào đánh giá sự cuốn hút và dư âm mà tác phẩm của Mã A Lềnh để lại trong lòng độc giả. Tác giả cũng thể hiện sự quan tâm tới sáng tác viết cho thiếu nhi của Mã A Lềnh. Tuy nhiên, Vũ Xuân Tửu chưa bình giá sâu về nội dung này.

Tiểu luận nghiên cứu: ***Quan niệm nghệ thuật về con người trong các tác phẩm của Mã A Lềnh*** (Tạp chí Phansipăng, số 170/2015) của Ngô Quyền. Tác giả đã khảo sát và chỉ ra những điểm cơ bản trong cái nhìn nghệ thuật về con người của nhà văn họ Mã. Ông đánh giá vai trò hàng đầu của Mã A Lềnh trong văn học Mông hiện đại: “Mã A Lềnh thuộc lớp nhà văn tiên phong dân tộc thiểu số HMông của nền văn học Việt Nam hiện đại” [56, tr1257]

Một bài viết tinh tế trong việc đánh giá cái “hồn” và sức quyến rũ của văn chương Mã A Lềnh không thể không nhắc tới: ***Mã A Lềnh - người bỏ bùa mê vào trang viết*** của Nam Giang. Tác giả đã lý giải thật chính xác và sâu sắc rằng chính tình yêu sâu nặng với quê hương đã làm nên chất men say đậm đà của văn chương Mã A Lềnh: “Mã A Lềnh là một trong số ít những nhà văn giữ được giọng điệu, bản sắc dân tộc mình trong từng trang sách. Đối với ông, mảnh đất Sapa cũng những huyền tích của người dân xứ sở đó trở thành một phần máu thịt ông, tâm hồn ông. Suốt cả một đời, Mã A Lềnh say mê viết về mảnh đất quê hương ấy, để “bỏ bùa” người xuôi bằng một thứ văn phong như có rượu” [56, tr1286]. Bài viết của Nam Giang bình sâu vào một khía cạnh là thể mạnh của của Mã A Lềnh: văn phong sôi nổi, cuốn hút khiến người ta say mê, mên mê.

Ngoài văn xuôi, các tập thơ của Mã A Lềnh cũng thu hút được sự quan tâm và nghiên cứu của một số học giả. Đáng chú ý có: ***Những tiếng thơ suy tư*** (Đọc Bên suối Nậm Mơ của Mã A Lềnh) của tác giả Lâm Tiên và ***Ngân nga bản tình ca đá núi*** (Về tập thơ Tình ca đá núi của Mã A Lềnh) của Nguyễn Văn Tông. Tác giả Lâm Tiên đã phát hiện ra cảm hứng chủ đạo của tập thơ là “cảm hứng trữ tình - hiện thực nghiêm ngặt về cái quá khứ hiện tại và tương lai của dân tộc” [56,1215tt]. Tác giả Nguyễn Văn Tông tìm hiểu sâu vào nội dung chủ đề, nhịp điệu, ngôn ngữ và những thông điệp gửi gắm qua tập thơ *Tình ca đá núi*. Ông nhận xét: “59 bài thơ trong *Tình ca đá núi* là 59 khúc ca của một người con sinh ra từ đá, sống trên đá và mai này đều về với đá. Lời thơ khi ào ạt như suối reo,